

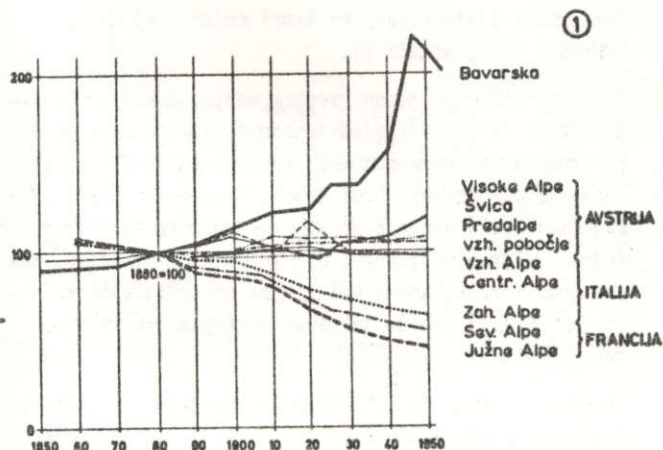
ivan gams

o regionalnih razlikah pri preobrazbi kmetijstva v alpah

Diagram št. 1. - Gibanje skupnega prebivalstva v Alpah po občinah, ki jih je zajela anketa FAO, za čas od 1850 - 1950. L. 1800 (ali 1881) pomeni 100%. Očitne so razlike med Zahodnimi, Centralnimi po Vzhodnimi Alpami (po Veyretu).

Ko v Sloveniji tarnamo o nazadovanju gorskega kmetijstva, opuščanju planin, o depopulaciji goratih krajev v alpskem in predalpskem hribovju od Kozjaka nad Dravo do Cerkljanskega in Tolminskega, preradi pozabljammo, da so ti procesi značilni za vse Alpe. Pri nas so ti procesi samo modificirani, tako kot so po svoje tudi v vseh drugih alpskih državah odnosno državah, ki segajo v Alpe (Avstrija, Nemčija, Švica, Francija, Italija). Če bi hoteli spoznati našo specifičnost, bi morali spoznati intenzivnost teh procesov v ostalih Alpah. Žal pa za to pogrešamo pregledov čez vse Alpe. Več jih je za alpski prostor poedinih držav in za posamezne regije v Alpah. Medsebojna primerjava pa je često težka, ker pri določevanju, kaj spada k Alpam, nimajo istih kriterijev.

Pri pregledu omenjenih procesov v Alpah bomo izdvojili dve razdobji. Prvo je za Alpe najbolj usodno in obsega čas med 1850. in 1950. letom, ko je z urbanizacijo in industrializacijo ravnin nastala razlika med življenjskim standardom hribovcev in onimi na ravnini, kar je izzvalo prebivalstveni tok "vzdolž strmin" (ali "beg z višin", kot ga tudi imenujejo). Toda znaten del gorskih emigrantov se je ustavil že v alpskih dolinah, kjer se je, posebno zaradi železnic in hidroenergije, začela razvijati industrija. Toda v večini Alp je prebivalstvo rastlo v kljub temu počasneje kot izven Alp. Delež prebivalstva v Alpah se je v Švici le za malenkost zmanjšal (od 25 na 24,9% vseh Švicarjev), močneje pa v Franciji (od 2,8 na 2,1%) in Italiji. Ves alpski teritorij to je vključno alpske doline, je v tem razdobju zmanjšal prebivalstvo samo v Franciji in Italiji. Tu so nekateri predeli izgubili v tem razdobju polovico prebivalstva (Kinzl, 1958).

Razlike po državah prikazuje grafikon št. 1. Upoštevane so samo občine, ki jih je anketirala FAO. Pri grafikonu za Bavarske Alpe je treba upoštevati, da predstavljajo te le majhen delček Nemčije, ki je zato bolj in prej turistično "zasedla" svoje Alpe (mimogrede, govorijo tudi o aristokratski kolonizaciji Alp, kajti turisti so tvorili in deloma še danes tvorijo posebno, bogatejšo in često izolirano plast). Glede gibanja prebivalstva potekajo zveznice v procesih v glavnem v podolžni smeri Alp od jugozahoda proti severovzhodu in vzhodu. Največja je bila depopulacija s francoskih in italijanskih južnih Alp v območju Zahodnih Alp. Švica, Vorarlberg in Tirolska so blizu stagnacije, medtem ko je v Vzhodnih Alpah v vzhodnejši Avstriji prebivalstvo narastlo, vendar le malo.

Po višinskih pasovih je bilo prebivalstveno gibanje neenako, kot kaže naslednja tabela, narejena po anketi FAO za pretežno gorske občine. Gibanje v procesih.

Leto	Francija						Italija		
	Severne Alpe			Južne Alpe			Zahodne Alpe		
	do 700m	700 - 1000m	nad 1000m	do 700m	700 - 1000m	nad 1000m	do 700m	700 - 1000m	nad 1000m
1881	100	100	100	100	100	100	100	100	100
1911	77	83	83	79	76	76	93	90	93
1936	64	63	66	60	55	52	77	73	73

Za Avstrijo so znani podatki le po regijah:

Leto	Visoke Alpe	Predalpe	Vzhodne Alpe
1880	100	100	100
1910 (ali 1911)	102	104	100
1931 (ali 1933)	107	107	104

V dolino se ni naselil samo prirast gorjanskega prebivalstva, temveč tudi ostali. Računajo, da je znašal emigracijski indeks v petdesetih letih tega stoletja v italijanskih Južnih Alpah 10,2%, v francoskih Južnih Alpah 9,6%, v avstrijskih Alpah (1934-1954) 5,1%. Zaradi neugodne starostne strukture je padla v gorah tudi rodnost. Računajo, da je bila malo pred letom 1940 nuptilnost v Francoskih Alpah okoli 6% in v Italiji nekaj manj kot 8%.

Tolike razlike v gibanju prebivalstva v Alpah pripisujejo tudi etnični strukturi. Romanske Alpe so izgubile mnogo več prebivalstva in tam je tudi rodnost manjša. Navajajo kanton Tessin, kjer žive v Švici Italijani in ki je znatno bolj nazadoval kot pa germški alpski kantoni. Toda poudariti je treba tudi, da so bile južne Zahodne Alpe v Franciji in zlasti v Italiji mnogo bolj agrarno izkoriščene in prenaseljene. O tem govori naslednja tabela o velikosti posestev, narejena po anketi FAO v petdesetih letih:

Procent uživalcev zemlje po velikosti v ha

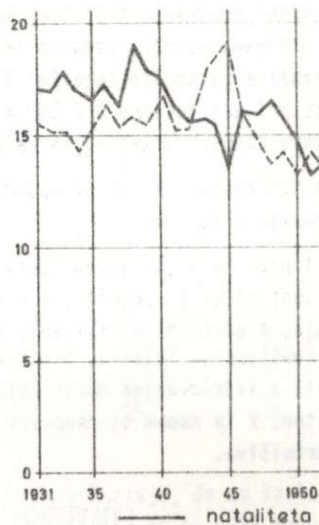
	0,5-2	2-5	5-10	10-20	20-100	nad 100
Avstrija	14,5	16,9	-	34,8	28,5	5,3
Francija	9,5	19,98	26,37	23,86	18,53	1,11
Švica	12,3	28,5	25,7	12	3,4	
Italija	56	25,7	10,8	3,9	2,6	1
Bavarska	18,15	21,46	-	44,53	15,86	

V Franciji je imela polovica posestnikov nad 20 parcel, v Avstriji le 8,3% (v Švici 17,9%).

Pri presoji gornjih podatkov je treba seveda upoštevati, da so južne italijanske in francoske Alpe (Primorske itd.) kot celota nižje odnosno segajo kulture višje, so bolj deforestirane in kmečko prebivalstvo živi v veliko večji meri v sklenjenih naseljih. Ko se je junija 1957 vozila skozi te gorske alpske kraje ekskurzija študentov geografije FF, je tam videla največ opuščenihi hiš. Čeprav prevladujejo sklenjena naselja, je rodnost razmeroma majhna. V razdobju 1931-1951 je znašala v italijanskih Alpah 15,7‰, umrljivost 15,5, emigracija pa 12,6‰. Rodnost in umrljivost celotnih Zahodnih in Vzhodnih Alp prikazuje grafikon št. 2. V Vzhodnih Alpah je znašala rodnost za okoli 4‰ več (pri tem niso upoštevane jugoslovanske Vzhodne Alpe).

V vseh Alpah pa v tem razdobju oteka prebivalstvo z

ZAHODNE ALPE

VZHODNE ALPE

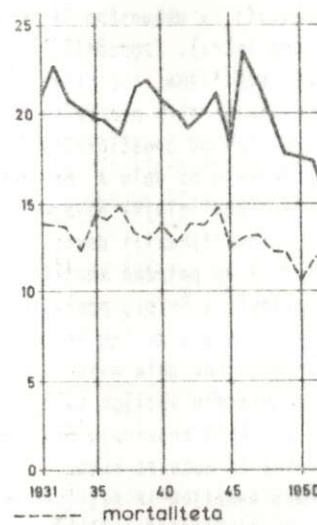

Diagram št. 2. - Rodnost in umrljivost (v tisočinkah) od 1931-1950 v Zahodnih in Vzhodnih Alpah (po Vejrutu) je močno različna.

bregov v doline in to poljedeljsko prebivalstvo bolj kot ostalo ruralno. V kolikšnem razkoraku sta urbansko in kmetijsko prebivalstvo, pokaže naslednji grafikon št. 3 za Švico, narejen po anketi FAO.

Ker je v južnih francoskih in italijanskih Alpah razmeroma več poljedelstva (saj gojijo več pšenice, tudi koruze), je depopulacija tem večja.

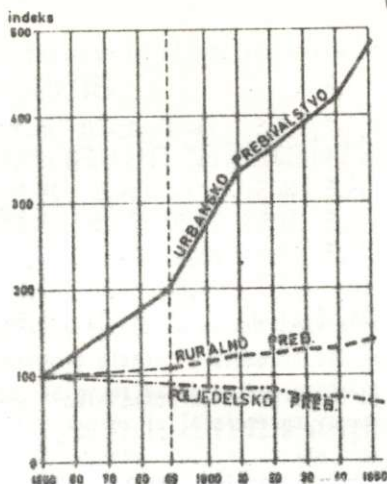

Diagram št. 3. - Rast prebivalstva 1850 - 1950 v švicarskih alpskih občinah, ki jih je zajela anketa FAO (po Veyretu). Podoben vzorec v rasti urbanega, ruralnega in poljedelskega prebivalstva se doživlja alpe tudi v drugih državah.

V vsaki regiji so bile seveda razlike od kraja do kraja. Že v tem razdobju so rasla bolj turistično razvita območja. Zato na primer na Tirolskem v razdobju 1923-1951 celotno prebivalstvo v višinah nad 1 000 m ni nazadovalo več kot za 2%.

V slovenskih Alpah kot celoti (z dolinami vred) je prebivalstvo v razdobju 1850-1950 naraslo.

Sredi tega stoletja, zlasti petdeseta leta, pomeni preokretnico v hribovskem gospodarstvu in prebivalstvu Alp. Osnovo za preokret je dala tudi industrija, ki se je sprva naslonila samo na hidroenergijo (n.p.r. kemična industrija ob elektroenergiji), po zadnji vojni pa se je vedno bolj naslonila na razpoložljivo delovno silo in se je razvila zlasti v mehanično in elektroindustrijo (kot n.p.r. naša Iskra). Izgradnja avtomobilskih cest in prodor avtomobilizma, bodisi v obliki turističnega prometa po asfaltiranih preokalskih cestah, bodisi nakup avtomobilov po domačinih, je omogočilo, da hribovci dnevno odhajajo na delo z motornimi vozili v dolino. Motorni promet olajša dovoz umetnega gnojila in prispeva k intenzifikaciji dosegljivih zemljišč. Za turizem in tudi za potrebe kmetijcev gradijo žičnice in teh se, zlasti v Švici, poslužujejo tudi za dnevno odhajanje na delo v dolino in nazaj. Tudi v hribih se prične kmetijsko delo mehanizirati. Po novih cestah lahko z motornim vozilom takoj po košnji spravijo seno v naselje. Zato propadajo nekoč za visoke Alpe značilni seniki in kočje za seno, pogoste pri vmesnih planinah (med naseljem in najvišjo planino). Kjer se lahko kmečka družina preseli čez poletje na vmesno planino, odda svoj dom v naselju v zakup turistu. Slabše in težje dostopne najvišje planine najbolj opuščajo. Zlasti v Švici pride do komasacij planinskih pašnikov, in do opuščanja slabih privatnih in do gradnje novih modernejših kolektivnih siarn. Zaradi opuščanja najvišjih planin se je višinska razlika med planinami in trajnimi naselji zmanjšala,

najbolj tam, kjer je gornja meja naseljenosti nižja (manj n.p.r. v Valisu, kjer je najvišji zaselek v Alpah - Juf v n.v. 2126 m). Močno opuščajo kozje planine, zakaj število koz pada. V kantonu Glarus jih je bilo leta 1896 7 040, leta 1956 pa samo še 2 332 (Gutersohn, 1964). Namesto koz uvajajo ovce. Kravje planine se pretvarjajo v planine z jalovo živino. Stalež živine pa je v nekaterih predelih večji, drugod manjši. V Švici je najbolj nazadoval v kantonu Tessinu. V njem je v razdobju 1896 - 1956 padlo število govedi od 43 000 na 26 000. Leta 1956 je bilo tam kar 266 planin opuščenih (od skupnega števila 558).

V Alpah kot celoti hribovsko kmetijsko prebivalstvo tudi po petdesetih letih tega stoletja še nazaduje, toda v njem sta se začela izoblikovati dva tipa kmetij. Prvi tip se je tehniliziral, skrčil obdelovalno ozemlje (toda tega je pričel intenzivneje obdelovati), se prilagodil potrebam turizma, od katerega dobi dodaten zaslužek, ki ga uporabi za izboljšavo stanovanj. Skratka, to je tip moderniziranega in stabiliziranega kmeta, ki si je toliko dvignil življenjski nivo, da ne sili več toliko v dolino. Znatna vzpodbuda za ta tip daje turizem, zlasti zimski, ki je že marsikje presegel poletnega. Zlasti v Švici, kjer so se občesno vasi turizmu najbolj privedile in modernizirale, in na Tirolskem, je pogost pojav, da skrbi gospodinja poletni za turiste, medtem ko moška delovna sila dela na kmetiji ali je zaposlena izven kmetijstva. Drugo pobudo za ta tip daje večja izšolanost. Pri tem tipu se tudi hitreje odvija prebera kultur. Spreminjanje njiv v travnike in teh v pašnike ter zaraščanja slabih pašnikov je sicer vsesplošen pojav, toda marsikje se vrtajo posebni prideški. V Valisu, kjer je največ insolacije v Alpah, najmanj padavin in najvišje meje kulturnih rastlin (vinograd sega čez 800 m n.v., medtem ko ostaja pri nas navadno pod 500 m), se je areal vinogradov v zadnjih desetletjih celo povečal.

Drugi tip kmetov, ki se ne modernizira, je na poti emigracije v dolino.

Prvi tip se je najbolj uveljavil v Švici, kjer ga država tudi najbolj podpira, z dajanjem investicij za gradnje, z davčnimi olajšavami, zlasti pa s podpiranjem kmetijskega šolstva. Dodaten vir zaslužka se poskrbeli z izdelovanjem obrtniških izdelkov za prodajo turistom. V ta namen so osnovali posebno zvezo kmečkega obrtništva.

LITERATURA

- Paul - Germaine Veyret, Au coeur de l'Europe: Les Alpes. Paris 1967
- Heinrich Gutersohn, Der Gegenwartige Wandel alpiner Kulturlandschaften. Geographica Helvetica, XIX, št. 3, 1964, Zürich.
- Hans Kinzl, Wandlungen im alpinen Bevölkerungsbild. 1958. Separat.